

dulcis memoria dans vera cordis gaudia

(Az emlékezés - örömet ad a szívnek)

Kiállítás a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár klasszicista teremkönyvtárában
2021. március 21. és 2022. március 1. között

1. tárló: Bevezető

A pannonhalmi kulturális évadok hol lazábban, hol szorosabban kapcsolódnak egymáshoz. Ez igaz a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár klasszicista könyvtártermében látható kiállításokra is.

A 2021. évi **Emlékezet** kulturális évadot közvetlenül 2020-ban a *Vendégség*, 2019-ben a *Csend*, 2018-ban a *Kibékülés* tematikus év előzte meg.

A könyvtárteremben 2021-ben látható ***dulcis memoria dans vera cordis gaudia*** összeállított kiállítás „érintkezik” a korábbi években rendezett kiállításokkal.

A kiállítás címe az ismert ének első sorának részlete: *Jesu dulcis memoria, dans vera cordis gaudia*, Sík Sándor fordításában: *Jézus, emlékezni rád, a szívnek szent örömet ad*. A kiragadott részlet - **emlékezni (az emlékezés) a szívnek örömet ad** - tartalmilag tágítja a témát; megengedi, hogy az **emlékezésre** szent és profán értelemben is gondoljunk.

A kiállítás címeként a vallásos himnuszról kiragadott szövegrész, kitágítva a kulturális évad témáját (**Emlékezet**), arra ösztönöz, hogy az **emlékezésre**, mint az Isten és ember, ember és ember kapcsolatának alapvető jellemzőjére szent és profán értelemben egyszerre gondoljunk.

A kiállításon a „szentre” **emlékeztető** szövegeket őrző **Bibliák**ban feltárul az emberiség közös tudása Istenről, emberről, Isten és ember kapcsolatáról, összefoglalón, **emlékeztetőn**, minden kor embere számára. Isten és Jézus nevével, valamint a **szimbólumokkal, jelképekkel, előképekkel** kapcsolatban eltűnődhetünk ezek **emlékeztető** szerepéről.

A kiállítás kifejti a címadó **Jézus neve himnusz** gazdag lelki-szellemi-nyelvi tartalmát. Miskönyvek bemutatásával szól a katolikus keresztény élet csúcsáról, a latinul *commemoratio Domini*-nek, az Úr emlékezetének, az Úrra való emlékezésnek is nevezett **szentmiséről**. A kiállított martirológium, naptárak, csíziók az egyházi év – **liturgikus év** – **emlékeztető** rendeltetésére utalnak. A kiállításon helyet kapnak a profán emlékezet tárgyiasult megnyilvánulásai: **a naplók, önéletírások, visszaemlékezések, levelek, krónikák, emlékkönyvek és díszkiadványok**.

Az **emlékezet** az embernek az a képessége, hogy eltároljon, megőrizzen és előhívjon élményeket és információkat. Egy összetett, az emberi agy több területére kiterjedő folyamat, amely a kódolással (az információ befogadásával, feldolgozásával, kombinálásával) kezdődik, a tárolással, (az információ tartós regisztrálásával) folytatódik és valamely inger hatására a felidézéssel zárul.

Az **emlékezés**, az **emlékezet** olykor bátorító, erősítő, vigasztaló... pozitív képesség, máskor kellemetlen, félelmet és szorongást keltő. A rossz eseményekre, történésekre emlékezés is szülhet feloldást, feloldozást, katarzist, lehet pozitív hatással életünkre. Mindez igaz a kollektív emlékezetre, kisebb-nagyobb közösség esetében, és az ember egyéni életében is.

A múltra való **emlékezés** hatással van jelen életünkre, pillanatnyi lelkiállapotunkra és befolyásolhatja a jövőnket is. A Biblia Sirák fia könyve 11. fejezetének 25. versében ezt olvassuk: *Egyetlen jó nap is feledteti a bajt, s a boldogság emlékéét egy rossz nap is eltörli.*

Az **emlékezés** az ember alapvető tevékenysége, egyféle kapcsolat a múlt, a jelen és a jövő között. Egyszerre könnyítheti, segítheti az életünket és egyszerre korlátozhatja, nehezítheti azt.

Ahogy a jó "profán" **emlékek-emlékezések** a szó hétköznapi értelmében örömet, vigaszt, bátorítást adnak az emberi léleknek, úgy kap, még fokozottabban erőt a hívő lélek, amikor Isten dolgaira, „szent” dolgokra **emlékezik**.

Graduale Praemonstratense

Róma, 1908

2. tárló:

Biblia az emberiség emlékezete

A zsidó-keresztény hagyomány, kultúra, vallás legfontosabb könyve, a „könyvek könyve” a Biblia. E sugalmazott műben hagyományozódott ránk az emberiség **emlékezete**: Isten és az ember története.

A Szentírás legtöbb könyve a történettel (történéssel) nem azonos időpontban, hanem később született, **emlékezetből**. A hívő ember azt vallja, hogy Isten, a Szentlélek sugalmazásából (sugallatára), írták le a szent írók, hogy **emlékeztessék** az embereket Istenre, Isten tetteire, Isten és ember kapcsolatára, valamint, hogy Istenről tanítsanak.

Az ószövetségi Szentírásban a zsoltáros számtalanszor felidézi az Úr kegyességét, **emlékezik** irgalmasságára, megmentő jóságára, erejének, hatalmának megnyilvánulásaira, és ebből merít testi-lelki erőt, hitet, bizalmat és reményt. Ugyanakkor sokszor „figyelmezteti”, **emlékezteti** Istent is a jó napokra, amikor nagyszerű, és jó dolgokat tett népével.

Az újszövetségben - Isten és ember között -, mely Jézus Krisztus üdvösségszerző áldozatában nyilvánult meg, szintén nagy jelentősége van az **emlékezésnek**.

A Szentírás egyszerre rögzít, elbeszél és **emlékeztet**. Istenre és Isten tetteire. Isten közeledése az emberhez, tetteiben mutatkozik meg. Isten megteremtette az embert, saját képmására teremtette, és még a bűnbeesés után is gondoskodó, gondviselő személyes szeretettel veszi körül népét és az egyes embert is. Jézus számtalanszor beszélt Isten Országáról, **emlékeztetett** arra, hogy ez az Ország köztünk és bennünk van, hogy ebbe az Országba az Atya hazavár bennünket. De addig is, utolsó szavai is ezek voltak Jézusnak az apostolok feljegyzése szerint: *én veletek vagyok minden nap a világ végezetéig*.

Biblia (német)
(é.n.)

Biblia (cseh)
Léta, 1570

3. tárló:

Az egyházi (liturgikus) év - emlékezet- kultusz /imádság

A hívő ember a liturgikus év során újra és újra **megemlékezik** Istenről, Isten nagy tetteiről: Jézus Krisztus megtestesüléséről (karácsony), felidézi és követni kívánja tetteiben, tanításában (a szentírás folyamatos olvasása által) és Jézus rendeléséből, szentmiséről szentmisére újra jelenvalóvá válik az oltáron Krisztus kereszttáldozata és feltámadása (húsvét).

A szentek ünnepein felidézzük a szeretetet hősi fokban gyakorló emberek példáját, akik jelesen előttünk járnak.

A **kultusz** megnyilvánulása, hogy a Szentírás segítségével a hívő ember egyedül és közösségben újra és újra felidézi az Isten és az ember közös történetét, **emlékszik** mindazokra az eseményekre, tettekre, melyek hatással voltak, vannak és lesznek múltjára, jelenére és jövőjére, befolyásolják életét és hatással vannak mindennapjaira.

Az ember közeledése Istenhez hangosan kimondott vagy éppen magunkban elgondolt szavakban nyilvánul meg. (Persze a hívő ember tiszteletét, szeretetét, bizalmát Istenben erényes, jó cselekedetekben megélt életével tudja kifejezni. *A hit, tettek nélkül meddő, halott* – figyelmeztet a Jakab levél szerzője (vö.: Jak 2, 18-26). Az ember Istenhez és Istenről beszél a közösségi (zsoltosma, szentmise) és a magán**imádság** (elmélkedés, szemlélődés, adoráció) formájában. A kötött imádságok: Miatyánk, Hiszekegy, Üdvözlégy Mária összefoglalják mindazt, amit az Istent kereső ember hisz, és újra és újra **emlékeztetik** is ezekre.

Martyrologium ecclesiae Germanicae
Augsburg, 1687

Martyrologium romanum

Venezia, 1700

Martyrologium romanum

Antwerpen, 1723

latin és német nyelvű

kalendáriumok

1596, 1601, 1768

4. tárló:

A név, mint emlékeztető - Isten neve, Jézus neve

A név (gör. *onoma*, lat. *nomen*) az egyedi létező (személy, helység, tárgy stb.) azonosítására szolgáló fogalom. A személyt jelölő név lehet vezetéknév, keresztnév, becsületes vagy gúnynev, esetleg álnév. A héber nyelvben a név a *beszél, beszélő* szóból származik. A Talmud azt vallja, hogy az embernek három neve van: az elsőt a szüleitől kapja, a másodikat az emberektől, a harmadikat az életével szerzi: aki tiszteli a törvényt, jó nevet szerez magának.

Isten saját maga által kinyilatkoztatott tulajdonneve héber nyelven, a Jahve, a *JHVH* kiejtett formája. A Jahve szó a kánaáni *jah*, 'lenni' igéből származik, jelentése: aki itt van, aki mindig itt lesz. A Kivonulás könyvében (Kiv 3,13) *Isten* így mutatkozik be: „én vagyok. A héber szövegekből - miután a mássalhangzókat nem jelölték -, nem lehet megállapítani, hogy a legkorábbi időben hogyan ejtették a *JHVH* betűsort.

A zsidók félelemből és tiszteletből nem ejtették ki Isten nevét: az *Adonáj* (Uram) szót használták. A zsidó hagyomány Istent mindig úgy nevezi meg, ahogy éppen megnyilvánul: a szerető Isten *JHVH*, kimondva: *Adonáj*, a büntető Isten *Elohim*. Az égből és a földön minden Istentől kapott név által létezik. A Teremtő az embert *Adam*-nak nevezte a földről, melyből alkotta; Ádám adhatott nevet az állatoknak (*Ter 2,20*) a teremtett dolgok fölött kapott hatalom birtokában.

Jézus neve, Isten Fiának, a második isteni személynek, a megtestesült Igének, az emberi nem Megváltójának Istentől adott neve. Az angyali üdvözléskor Gabriel főangyal közvetíti Isten akaratát, miszerint a születendő gyermeknek a Jézus nevet kell adni. A Jézus név jelentése Máté evangélista szerint: „ő szabadítja meg népét bűneitől”. Jézus egyéb nevei az újszövetségi szentírásban, attól függően, hogy ahogy személyének természetfölöttiségére, szerepére vagy küldetésére utalnak: *Emmanuel*, *Isten Fia*, *Emberfia*, *Krisztus*, *Messiás*, *Úr*. Jézus neve azonos jelentésű, tartalmú és jelentőségű, mint Isten neve. A név üzenete: Isten megsza-badít. Az örök Isten, Jézusban, emberré lett Fiában „megszabadítja népét bűneitől” (*Mt 1,21*). E név üdvösséget hozó: mindenki

segítségül hívhatja és segítségül is kell hívnia, mert „*nem adatott nekünk más név az ég alatt, amelyben üdvözlünk lehetne*”- olvasható az Apostolok cselekedeteiben (ApCsel 4,12). Jézus azért lett emberré, hogy mindenkit megszabadítson a bűntől, és az örök élet boldogságába vezessen. Ehhez azonban szükséges, az ember akarása is, hogy megszólítsa Őt, hogy segítségül hívja a nevét, ezzel kifejezve, hogy hozzá akar tartozni. Az újszövetségben Jézus, a jó pásztor *nevükön nevezi juhait* (Jn 10,3). Aki kitart a hitben, az a Jelenések könyve szerint Isten Országában új nevet kap majd, amit csak ő ismer (Jel 2,17). Isten vagy Jézus *nevét segítségül hívni* a megszólított előtti meghajlást, hatalmának elismerését, nevében cselekedni az ő erejének, lehetőségeinek birtoklását jelenti.

***Regula emblematica
Sancti Benedicti***

Bécs, 1780
(két példányban)

5. tárló:
Ó, Jézus, emlékezni rád

Jézus nevét Isten nevével azonos tisztelet illeti meg. Nevének a tisztelete a kora középkorban kezdődött, Szent Ferenchez, a ferencesekhez köthető. A 15. században, a huszitizmus, a bogumilizmus és a török veszedelem árnyékában új lendületet kapott, a ferences rend szigorúbb ágának – obszervánsok – létrejöttével. Sziénai Szent Bernardin, prédikációi végén táblát mutatott föl Jézus nevének görögbetűs rövidítésével: YHS – IHS. A monogram később a jezsuiták címerébe került. Az IHS rövidítésnek a népi etimológia sok föloldását találta ki: *Iesus hominum salvator* – Jézus, az emberek Üdvözítője; *Iesus homo sanctus*, – Jézus, szent ember; *In hoc salus* – Ebben van üdvösség; *In hoc signo (vinces)* – E jelben győzni fogsz, Nagy Konstantinra utalva. A jezsuiták így olvasták: *Iesum habemus socium*, – Jézus a mi társunk, ill. *Iesu humilis societas* – Jézus alázatos társasága.

Ó, Jézus, emlékezni rád a szívnek szent örömet ad...

*Jesu dulcis memoria
dans vera cordis gaudia:
sed super mel et omnia
ejus dulcis praesentia.*

A *Jesu dulcis memoria* (Jézus édes emlékezete) a középkori Krisztus-misztika himnusza. Első szövegemléke a 13. századból, 1288-ból való. A szöveget 16. századtól Clairvaux-i Szent Bernátnak tulajdonítják. A közel ötven versszakos himnuszt rózsafüzérként is imádkozták, és a Jézus neve ünnepének zsoltosmájában mint himnuszt is énekelték. Az ének magyarul először Hajnal Mátyás *Az Jesus szivet szerető sziveknek aytatossagara...* című imakönyvében

jelent meg (1. kiadás Bécs, 1629, egyetlen csonka példány maradt fenn, 2. kiadás Pozsony, 1642) Az ének – latinul és magyarul – szerepel az először 1651-ben kiadott *Cantus Catholici* énekeskönyvben. E kiadvány 1674-ben, Kassán megjelent kötetében a szöveg jelentősen átalakul. Az ének mind a katolikus, mind a protestáns énekeskönyvekben – ez utóbbiakban *Jubilus* elnevezéssel – fellelhető, eltérő versszakszámmal, különböző fordításokban: Sík Sándor, Babits Mihály, Ráday Pál.

Cantus Catholici, Kassa, 1674

Cantus Catholici, Nagyszombat, 1738

Cantus Catholici, Buda-Nagyszombat, 1792

6. tárló:

Emlékeztető előképek - szimbólumok

A múltat és a jelent az **emlékezés** köti össze, gyakran szimbólumok, jelképek, előképek segítségével. Az Eucharisztia, mint Krisztus teste és vére *ószövetségi előképei* például a *manna*, (égi kenyér, az angyalok eledele) melyet a pusztai vándorlás során az égből kapott a választott nép és a *sziklából fakadó víz*, melyet Mózes fakaszt, valamint a *húsvéti bárány*, melyet az Egyiptomból való kivonulás emlékére fogyasztottak. Fellépése kezdetén Jézusra, mint az *Isten Bárányára* mutat rá keresztelő Szent János; ő az igazi Bárány, aki elveszi a világ bűneit. Újszövetségi előképei az Eucharisztiaé a *csodálatos kenyérszaporítások*. Mind a négy evangélium beszámol arról, hogy Jézus a Galileai-tó partján öt kenyérrel és két hallal jóllakatott ötezer férfit, asszonyaikkal és gyermekeikkel együtt, s a maradékból tizenkét kosarat töltöttek meg. Máté és Márk evangélista egy második kenyércsodáról is beszámol, amikor Jézus hét kenyérrel és néhány hallal négyezer férfit vendégelt meg, és hét kosár volt a maradék.

Az Eucharisztiaé mint „liturgiának,” szentmise-áldozatnak *ószövetségi előképe* *Ábrahám áldozata*: Izsák feláldozása, *Ábel áldozata* és a titokzatos főpap, *Melkizedek*, áldozata. A 12. századtól az ábrázolásokon Melkizedek nem kenyeret ajánl fel, hanem ostyát és kehelyben bort. Az ostya (a latin. *hostia*, *áldozat* szóból) kovásztalan, kelesztés nélküli, köralakú, vékony, fémlapok között sütött „kenyér”, az Eucharisztia anyaga. A kovásztalan kenyér *macesz*, *pászka*, eredetileg kovász nélkül készült, ropogósra kisütött, vékony lepényféle; héberül *mazzoth*, görögül *azyma*. A barokk művészetben az Eucharisziára utalnak az *utolsó vacsora* és a *keresztre feszítés* ábrázolások. Az Oltárszentség alapításának jellegzetes megjelenítése, amikor az utolsó vacsorán Jézus áldoztatja az apostolokat. Az Oltárszentség *anyaga* a búzából készült *kenyér* és a szőlőből készült *bor*, ezért kehellyel és ostyával ábrázolják.

Az Eucharisztia jelképes megjelenítései: A *kehely*, benne Krisztus vérével. Ennek sajátos változata a *fons pietatis*, a kegyesség kútja ábrázolás, melyen angyalok gyűjtik kehelybe Krisztus vérét. A kehely a Karoling-kor óta szerepel a keresztre feszítés jelente ábrázolásában, mint az Eucharisztia szimbóluma. A *kalász*, ill. a malom, a *misztikus malom*, (ostyamalom), a *szőlő*, *szőlőfürt*, ill. a *szőlőprés*, valamint *Krisztus a szőlőprésben*. Különleges Krisztus-szimbólum a mellét föltépő *pelikán*. Az Ószövetségben még tisztátalan állatnak számító madár, az egyházatyáknál az önmagát feláldozó Krisztus jelképe lesz, az ún. bestiariumokban, a Physiologus című műre hivatkozva. Az ismeretlen szerzőjű munka mesés állatok leírása és állattörténetek gyűjteménye keresztény olvasók számára. Az allegorikus magyarázatokat Nagy Szent Vazulnak tulajdonítják. A Physiologus szerint a pelikán megeszi a kígyót (vö.: a bűnbeesés története) és a kígyó által megölt fiókáit úgy kelti életre, hogy csőrével föltépi mellét, és rájuk csorgatja a vérét.

Johannes Spangenberg:
Postilla, das ist: Auslegung der Episteln...
Nürnberg, 1542

Evangelium Sanctum
Róma, 1590

7. tárló: ***Commemoratio Domini***

A szentmise, mise (latinul: *missa*) a római katolikus liturgia legszentebb és legfontosabb része, a keresztény élet forrása és csúcsa, az Újszövetség legteljesebb és örök áldozata, melyben Krisztus a kenyér és bor színe alatt megjeleníti azt az áldozatot, amellyel feláldozza önmagát az Atyának a világ bűneiért. A szentmise engesztelő, hálaadó, dicsőítő és kérő áldozat is egyben, melyet az apostolok és az első keresztények kenyértörésnek neveztek, a későbbi korokban **megemlékezésnek** (görögül *anamnesis*, latinul *commemoratio Domini*), Jézus szavai nyomán: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*. (vö.: Lk 22,19 és 1 Kor 11, 24-25) A szentmise azonban nem egy múlt esemény pusztá felidézése, hanem megjelenítése: Krisztus áldozata minden szentmisében jelenvalóvá lesz, melynek a hívó ember ott és akkor részesévé válhat. A szentmise misztérium, egy titokzatos folyamat, melyben az „isteni” leereszkedve az emberihez átjárja és átalakítja azt, és így a földit, az emberit a fölemeli a maga isteni magasságába.

A *Eucharistia* a keresztény élet középpontja. A görög *eu* és *kharisz* szavakból származó kifejezés jelentése hálaadás. Egyrészt szintén a *szentmisét* jelenti, másrészt a kenyér színében megőrzött, velünk lévő Krisztus áldozati testét. Az Eucharisztia akkor jön létre, amikor a fölszentelt pap az átváltoztatás szavait kimondja; *konszekráció* (a latin *consecratio*, *consecrare* fölszentelni igéből).

Ekkor a kenyér és a bor lényege átváltozik Krisztus testévé és vérévé, de a külső „színek” megmaradnak; *átlényegülés* (lat. *transsubstantiatio*): az a természetfölötti változás, amelyet Krisztus szavai - „ez az én testem, ez az én vérem” - idéznek elő. (Latinul: „hoc est enim corpus meum.”) A szentmise központi cselekménye a kenyér (ostya) megtörése és a kehely (bor) felajánlása és odanyújtása ezekkel a szavakkal: *Vegyétek és egyétek, ez az én testem. Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, az új és örök szövetségé, amely értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára.*

Az Eucharisziáról szóló tanítást a 3-4. században fogalmazták meg, jellemzően a görög egyházatyák. Ennek lényeges eleme, hogy a kereszthalála és a feltámadása által megdicsőült Úr jelen van, Isten Lelke tevékenyen működik az Egyházban, különösen is az szentmisében, amikor a hívek összejönnek az Eucharisztia ünneplésére. A liturgiát végző pap Krisztust jeleníti meg, vezetésével történik meg a találkozás a hívő és Krisztus között. Jézus az Eucharisziában „magához ragadta” a teljes földi életét: megtestesülését és üdvözítő kereszthalálát, áldozatként felajánlva magát a világért, az Atyának. A szentmisében ez az áldozat jelenné válik, „itt és most”, és anyagi, testszerű valóságként realizálódik. A vendéglátó Krisztus a kenyér és a bor színében önmagát adja a hívőknek. Az Eucharisziát, mindezért, életet adó erejéből adódóan a legnagyobb tisztelet (imádás) illeti meg.

Jézus önként vállalta a halált, teljes engedelmisséggel, áldozatos lelkülettel, teljes önátadással, ezáltal kiengesztelte az első emberpár bűnét: az engedetlenséget és az önzést. Az oltáron, a szentmise alatt ugyanaz történik, mint a Golgotán: megjelenik, jelenvalóvá lesz Jézus áldozata. Jézus kereszthalála helyettesítő áldozat (Jézus helyettünk halt meg), engesztelő áldozat (értünk, a bűneinkért halt meg), és valós áldozat (Krisztus valóban meghalta kereszten).

A liturgikus év – egyházi év

Az egyházi év – liturgikus év – az üdvtörténet ünneplésének évenként ismétlődő egysége, mely során a hívő ember a teremő és gondviselő Isten üdvösséget adó tetteire **emlékezik**. Ciklikusan idézi meg a Krisztus-esemény egyes mozzanatait: az Ige testté lett, a Teremő belépett az általa teremtet világba, hogy az embert végső céljába, az örök üdvösségbe vezesse. Az Egyház Krisztus születését kiindulópontnak tekintve – időszámítás kezdete – kezdte számítani az időt, melyben a teremtestől a végső kifejlődésig, az alfától az omegáig egységet alkot a történelem. A liturgikus év ünnepein a hívő ember Isten szabadító tetteire, mindenekelőtt Krisztus egyszeri tökéletes, teljes szabadító áldozatára **emlékezik**, mely ünneplésben az **emlékeztető** maga a Krisztusban valóságosan jelenlévő Isten.

Az egyházi év nem, illetve csak részben egyezik meg a polgári-naptári évvel. Ez utóbbival ellentétben szent idő, melyben az ember az ünnep-ünneplés gazdag tartalmával tiszteli a szent valóságokat. A liturgikus év az adventtel kezdődik és a következő advent előtti vasárnapon, Krisztus Király ünnepén fejeződik be. Vázát a vasárnapok adják, fő részeit az üdvtörténet misztériumainak ünneplése (*proprium de tempore*) határozza meg: megtestesülés – karácsonyi ünnepkör, megváltás – húsvéti ünnepkör, ill. az ún. évközi idő. Ebbe illeszkednek bele az állandó ünnepek: Mária-ünnepek és a szentek **emléknapjai** (*proprium de Sanctis*). Az egyházi évben vannak ún. mozgó ünnepek: Húsvét és hozzá igazodóan Krisztus mennybemenetele napja, pünkösd, úrnapja.

Pfannbergi Misekönyv

15. század

Passaui Misekönyv

Velence, 1522

8 tárló:

A profán emlékezet: naplók

A **profán** emlékezet tárgyasult megnyilvánulásai, az egyén szempontjából, a személyes **naplók, önéletírások, visszaemlékezések, levelek**. A naplóírás jótékony hatással van az emberre: segíti a velünk történt események-történetek rögzítését, az **emlékezést**, valamint gondolataink rendszerezését. Lehet terápiás célú is: a naplóíró kiírja magából a feszültséget, de újra olvasva felidézheti a múlt örömteli pillanatokat is. Olykor csak néha-néha rögzített, egy-egy mondatos-szavas feljegyzésekről van szó, más esetben szabatos, kerek mondatokban megfogalmazott, a történés – esemény után azonnal papírra vetett élménybeszámolóról. A napló készülhet önmagunk számára és azzal a céllal is, hogy egyszer publikálásra kerül. Sajátos válfaja az útinapló, mely egy-egy utazás élményeit meséli el.

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár egyik legérdekesebb része a közkönyvtárak helyismereti gyűjteményére emlékeztető *Benedictina*. Itt őriznek minden bencés vonatkozású anyagot; a bencés szerzetesek nyomtatásban megjelent műveit, kéziratok hagyatékukat, s minden olyan nyomtatott és kéziratot, mely bencés helyhez, személyhez, közösséghez, intézményhez kapcsolható. (Pl. Jedlik Ányos rajzát a dinamóról, Czuczor Gergely verseinek kéziratát, Rónay Jácint Naplóját).

A kiállításban Szeder Fábián, Rónay Jácint és Jedlik Ányos **naplójából** mutatunk részleteket.

Szeder Fábián (1784-1859) bencés szerzetes, 19. századi polihisztor: nyelvész, író, költő, szerkesztő, kertész – a pannonhalmi arborétum kialakítása fűződik a nevéhez -, szónoklatot, esztétikát, nevelés és oklevéltant oktató tanár,

a néprajzi érdeklődés egyik úttörője, a pannonhalmi pénz-, ásvány- és régiséggyűjteményeknek őre, levéltáros, majd könyvtáros, közben különböző rendi tisztségek viselője

Rónay Jácint (1818-1889) bencés szerzetes, pozsonyi nagyprépost, választott szkodári püspök, valóságos belső titkos tanácsos, bencés tanár, természettudós, író, az MTA tagja. Pszichológiával, karakterológiával foglalkozott. A darwinizmus első hazai megismertetője. Kossuth Lajos gyermekeinek, és Rudolf trónörökösnek, valamint Mária Valéria főhercegnőnek nevelője

Jedlik Ányos (1800-1895) bencés szerzetes, természettudós, feltaláló, tanár, tankönyvíró. Találmányai az elektromossággal kapcsolatosak, és kiemelkedőek voltak optikai kísérletei is. Nevéhez fűződik a villanymotor megalkotása, az öngerjesztés- és a dinamóelv leírása, a feszültség-sokszorozás felismerése, a szódavíz gyártása, a magyar műszaki és természettudományos szaknyelv megalkotása. 1845-től elsőként tanított magyar nyelven, az egyetemen.

9. tárló

A profán emlékezet: önéletrészek

A naplóval rokon műfaj az **önéletrész**, önéletrész, vissza**emlékezés** (memoár). Megfogalmazása, ha írója nem is szépiró, az elbeszéléshez, mint irodalmi műfajhoz közelít (életrész regény). Terjedelme és célja eltér a pályázatokhoz vagy munkavállaláshoz szükséges önéletrészektől. Az önéletrész hosszabb, részletesebb azoknál, és célja az ismertetés, megismertetés, és az irodalmi műfajokra jellemző katarzis. A korábbi századokból számos író, költő vagy más történelmi, illetve valamely tudományban jeles személy önéletrésze maradt ránk. Ezek történelmi, kultúrtörténeti, spirituális vagy irodalomtörténeti forrásmunkák.

Kruesz Krizosztom (1819 – 1885) bencés szerzetes, pannonhalmi főapát, pedagógus, a pannonhalmi tanárképzés elindítója, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja. A szabadságharc során rokonszenvezett a forradalmi célokkal, ezért annak leverése után támadások érték és megpróbálták eltávolítani tanári állásából. Főapáti irányítása alatt nagy hangsúlyt helyezett a pannonhalmi szerzetesi közösség és az egyetemes bencés rend, valamint a római katolikus egyház közötti kapcsolatok fejlesztésére, 1870-ben részt vett az első vatikáni zsinaton is. A vagyonkezelés szabályozásával és központosításával jövedelmezőbbé tette az apátság birtokain folyó gazdálkodást, s a gazdatisztek és a cselédség járandóságának felemelésére is gondot fordított. Megbízása alapján újjátették fel a pannonhalmi bazilikát. Storno Ferenc tervei szerint 1868 és 1886 között.

Rimely Mihály (1793 - 1865) bencés szerzetes, teológiai doktor, pannonhalmi főapát, császári és királyi tanácsos, a Magyar Királyi Szent

István-rend lovagja. Tanított a pozsonyi és a kőszegi bencés gimnáziumban, Pozsonyi Akadémián, részt vett a növendékképzésben Pannonhalmán. Győrtől tanulmányi felügyelő is volt. Az 1848-ban kidolgozott Eötvös-féle népiskolai törvényjavaslattal kapcsolatban – mikor a püspöki kar többsége hallgatott – az egyház konzervatív véleményét képviselte: az államnak gondoskodnia kell polgárai vallásosságáról, az oktatásban a vallásos nevelés az elsődleges, minden más csak ezt követheti, a népnevelés alapvető feladata nem a világi tudományok, hanem a vallásosság elsajátíttatása, a tanárok kiválasztásában nem a szaktudományos jártasságot, hanem a felekezeti elkötelezettséget állította első helyre.

A profán emlékezet: levelek

A kapcsolattartás, mint cél mellett ugyancsak egyféle **emlékezés-emlékeztetés** céllal íródnak a **levelek**, melyeknek szintén több irodalmi változatát (missilis, episztola) ismerjük. Lehet hivatalos és magánlevél, valóságos címzetthez szóló vagy fiktív levél, elmélkedő, a kapcsolatot ápoló és tanító levél. A levelek - különösen a magánlevelek – a levélíró és a címzett között felidéznek közösen átélt eseményeket, történeteket, érzéseket és hangulatokat. Ezzel emlékeztetnek egy közösen átélt vagy azonos módon megélt élményre, eseményre, mely a levelezésben résztvevőket összeköti.

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár Kézirattára másik irodalomtörténeti vonatkozású gyűjteménye a *Hungaricana*, melyben a nem bencés vonatkozású, magyar nyelvű kéziratokat gyűjtjük és őrizzük. Például kéziratok énekeskönyveket (Döri énekeskönyv, Szoszna Demeter énekeskönyve), jeles történelmi személyek leveleit (Berzsenyi Dániel, Deák Ferenc, Vörösmarty Mihály), kéziratokat (Széchenyi István, Dukai Takács Judit). A gyűjtemény nem rendszeres, tudatos gyűjtés során jött létre, hanem világiak és bencés szerzetesek ajándékaiból, hagyatékából.

A kiállításban Berzsenyi Dániel, Vörösmarty Mihály, Deák Ferenc, Kazinczy Ferenc és Weöres Sándor leveleit láthatjuk.

10. tárló

A közösségi emlékezet dokumentumai

Egy-egy közösség szempontjából bírnak **emlékeztető** jelentőséggel a *historia domus*-ok, (szó szerinti fordítása a ház története, jelentése egy-egy közösség, intézmény stb. történetének krónikaszerű leírása), protocollumok (jegyzőkönyvek, melyek egy-egy hivatalos eseményt, megállapodást stb. rögzítenek), illetve az egy-egy jeles eseményre, évfordulóra készült **emlékkönyvek**, ünnepi kiadványok.

A kiállításon a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár több könyvtáros által vezetett naplója és az 1938-es Eucharisztikus Kongresszus ünnepi kötete látható.